

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

«___» грудня 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

за освітньою програмою професійного спрямування

«Муніципальне підприємництво»

на тему: **«СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА
ЛОКАЛЬНОМУ РІВНІ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)»**

Виконавець:

студентка ЦЗВФН

Соломенчук Ксенія В'ячеславівна _____

Науковий керівник:

к.е.н, доцент

Несененко Павло Петрович _____

Одеса – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	7
1.1. Поняття підприємництва та його роль в економічному розвитку територіальних громад.....	7
1.2. Основні принципи та механізм реалізації діяльності суб'єктами підприємництва.....	12
1.3. Зарубіжний досвід підтримки розвитку підприємницької діяльності.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ І НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	26
2.1. Основні тенденції розвитку бізнесу в Одеській області.....	26
2.2. Аналіз діяльності суб'єктів підприємництва (на прикладі Одеського регіону).....	30
2.3. Особливості державної підтримки підприємницької діяльності в області.....	47
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	55
3.1. Міжнародний досвід стимулювання розвитку МСП.....	55
3.2. Джерела та проблеми фінансування розвитку бізнесу.....	59
3.3. Напрями підвищення розвитку суб'єктів підприємництва.....	69
ВИСНОВКИ	76
Список використаних джерел	81
Додатки	88

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Підприємництво є важливою складовою та інструментом підтримки економічного розвитку як регіону, так і країни в цілому. Формування сприятливого середовища та підтримка для його подальшого розвитку забезпечує стійкість, гнучкість та стабільність локальної економічної системи, створюються додаткові робочі місця, що сприяє збільшенню надходжень до місцевих бюджетів.

Варто зазначити, що для підприємницької діяльності територіальна громада – це не лише розташування підприємства на певній території, а й середовище життєдіяльності його потенційних та теперішніх працівників, споживачів та інвесторів. Тому зрозумілим є те, що не можна створити успішне підприємство без успішної громади, адже допомагаючи їй, підприємець закладає фактичне підґрунтя для розвитку в майбутньому для власної справи.

Основними завданнями суб'єктів підприємницької діяльності є не виключно отримання прибутку, але й забезпечення розвитку бізнесу. Як правило, незалежно від організаційно-правових засад суб'єкти господарювання мають на меті досягнення одночасно трьох стратегічних цілей на ринку:

- виживання;
- одержання прибутку;
- економічного зростання.

Дослідженням питань щодо розвитку та стимулювання підприємницької діяльності в територіальних громадах займається значне коло науковців, однак незважаючи на наявність великої кількості публікацій, ці питання потребують подальшого вивчення.

Метою кваліфікаційної роботи є розгляд теоретичних та практичних питань розвитку підприємницької діяльності в територіальних громадах.

Відповідно до поставленої мети роботи було визначено ряд наступних завдань:

- узагальнити наукові думки стосовно понять «підприємство», «підприємець» та визначити його роль в економічному розвитку територіальних громад;
- дослідити основні механізми та принципи реалізації підприємницької діяльності суб'єктами господарювання;
- надати загальну характеристику підтримки підприємництва в зарубіжних країнах;
- проаналізувати середовище та тенденції підприємництва суб'єктів Одеської області;
- дати характеристику особливості підтримки підприємництва в Одеській області з боку держави;
- проаналізувати зовнішні чинники впливу на активність підприємницької діяльності;
- розглянути міжнародний досвід стимулювання розвитку МСП;
- визначити джерела та проблеми фінансування розвитку бізнесу в Одеській області;
- запропонувати пріоритетні напрямки підвищення розвитку підприємництва.

Об'єктом дослідження є сукупність теоретичних аспектів та перспектив сприяння підприємницької діяльності на локальному рівні.

Предметом дослідження є аналіз сукупності теоретичних та практичних засад розвитку та стимулювання територіальних громад нашої держави так і, безпосередньо, Одеської області.

В даній роботі буде розкрито теоретичні аспекти функціонування підприємницької діяльності в Україні у євроінтеграційному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем та важливі аспекти сприяння бізнесу на локальному рівні висвітлені в наукових працях багатьма українськими науковцями, такими як: Бачинський А.Я. [6],

Жирий К. [22], Левчунь Г. [25], Мельник Т.Ю [26], Могильська В. [28], Поліщук Г.О. [33] тощо.

Однак, на жаль, на сьогодні попри наявність значної кількості наукової літератури, що присвячена різним економічним аспектам розвитку сільських територій, залишається недостатньо дослідженим сучасний стан управління розвитком сільських територій в Україні та регіонах у контексті виділення основних тенденцій змін в сільському господарстві та перспективних напрямків розвитку сільських територій із врахуванням міжнародного та європейського досвіду.

У роботі для проведення дослідження та досягнення поставленої мети було використано такі **методи дослідження**: теоретичного узагальнення – під час дослідження теоретичних аспектів стимулювання підприємницької діяльності та виявлення інструментів державної підтримки підприємництва в регіоні; метод статистичних порівнянь – для аналізу сучасного стану та виявлення основних тенденцій розвитку підприємницької діяльності в Україні; табличного та графічного узагальнення й порівняння даних – для узагальнення результатів проведеного дослідження; метод SWOT-аналізу; прогнозування – для визначення напрямів та перспективи розвитку підприємницької діяльності на муніципальному рівні.

Інформаційну базу дослідження складають: закони України; законодавчі та нормативно-правові акти; наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених; періодичні видання; наукові та аналітичні статті, в яких розглянуто проблеми та методи сприяння розвитку підприємницької діяльності як на рівні області, так і загалом країни; статистична звітність Державної служби статистики, міністерств та установ України тощо.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (51 найменування) та 1 додатку. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінку. Основний зміст викладено на 80 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 12 малюнків.

Публікації та апробація результатів дослідження: Результати дослідження апробовані у вигляді статті у науковому студентському віснику факультету економіки та управління підприємництвом (Соломенчук К.В., Сментина Н.В. Ризики та стимулювання розвитку підприємництва в умовах воєнного стану. *Збірник статей ФЕУП*. 2023 р. №38 С.119-123.).

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження теоретичних основ та аналізу сучасного стану підприємницької діяльності у Одеській області були зроблені наступні висновки:

1. Узагальнено наукові думки відомих науковців та сформоване власне бачення щодо підприємництва та його ролі у економічному розвитку громад. Підприємницька діяльність (підприємництво) — це ініціативна, самостійна діяльність осіб або підприємств (фірм), націлена на отримання прибутку, або особистого доходу, і яка здійснюється на власний ризик та під власну майнову відповідальність. Вперше поняття «підприємництво» було введено у науковий обіг англійським економістом, банкіром, демографом - Річардом Кантільйоном. Одним із основних мотивів суб'єкта підприємницької діяльності є досягнення максимального рівня прибутковості при мінімальних обсягах витрат, споживача – придбати якісний товар, який відповідає вимогам, за прийнятну ціну. Вирішальним мотивом робітника є отримання оплати праці - винагороди (як матеріальний стимул) та задоволення від роботи (моральний стимул), яку виконуєш. Зокрема актуальним у мотивації підприємця та його співпрацівників є створення сприятливого творчого клімату, який в свою чергу активує інтелектуальні можливості, свободу креативного мислення, генерацію нових ідей.

2. Дослідивши основні механізми реалізації підприємницької діяльності було визначено, що кожен з них є сукупністю принципів, умов здійснення, форм діяльності, функцій, методів та заходів регулювання, які об'єднані в єдиний господарський комплекс, мета функціонування якого повністю співпадає з метою підприємця.

3. Розглянуто та проаналізовано загальну характеристику підтримки МСП та визначено, що розвиток підприємницької діяльності у регіонах України є дуже важливим та має відбуватися на основі запровадження найліпшого закордонного, і, насамперед, європейського досвіду, тобто

повинні бути використані європейські стандарти розвитку підприємництва, які значною мірою обумовляють створення більш розширеної сучасної ринкової економіки з соціальною спрямованістю.

4. Проаналізувавши середовище та тенденції підприємництва суб'єктів Одеської області було визначено важливість сприяння подальшому розвитку та підтримці бізнесу в регіоні. На даний час, незважаючи на воєнний стан МСП більшість МСП продовжують роботу та захищають економічну безпеку України. Головним завданням Уряду України є створення сприятливого бізнес-клімату для будь-якого бізнесу, не залежно від розміру та організаційно-правової форми в країні.

5. Одеська область є провідним регіоном України, за якому рівнем розвитку галузей та морегосподарського комплексу. Геополітичне розташування регіону обумовлене вигідним транспортно-географічним розміщенням та зростаючою активізацією її участі у великих європейських міжрегіональних організаціях. Одеська область, будучи частиною морського фасаду країни значною мірою сприяє активній участі України в роботі країн-членів Чорноморського економічного співробітництва. Більшість МСП сприяють розширенню пропозицій товарів та послуг на місцевих ринках, а також мають змогу забезпечувати більші підприємства ресурсами необхідними у їх виробничій діяльності, але їх виготовлення не є вигідним у великому підприємстві. Слід зазначити, що доволі часто вони мають поєднувати та виконувати різні види роботи без певної спеціалізації.

6. Розглянувши особливості підтримки підприємництва в Одеській області, за сучасних умов, слід звернути увагу на два основні аспекти. По-перше, це нормативно-правова база, яка є основою ефективного ведення бізнесу. Тобто держава зобов'язана забезпечити підприємця нормами, які зможуть забезпечити не лише його стабільне надходження доходу до бюджету, а й успішне функціонування бізнесу. По-друге, важливим є розробка теоретико-методологічних засад підвищення фінансово-економічної ефективності МСП. Слід зазначити, що необхідно розробити

методичні інструменти для вирішення конкретних економічних завдань та методи підвищення ефективності малого бізнесу, використовуючи передовий зарубіжний досвід аби забезпечити сталий розвиток та стабільній вихід з кризи України.

7. Розглянувши досвід у сприянні та стимулюванні розвитку МСП у найбільш розвинених економічних країн, слід зазначити, що для розвитку малого та середнього підприємництва Одеської області слід запропонувати:

- Посилити стимулювання підприємницької діяльності щодо інвестиційно-інноваційної активності за допомогою збільшення державних замовлень у активних та інноваційних МСП;
- Створити механізм, який дозволить виділяти частину надходжень від суб'єктів підприємницької діяльності - МСП, на фінансування грантів, які стимулюватимуть розробці та впровадженні виробництва інноваційної продукції;
- Створення інвестиційно-інноваційних кластерів за участю МСП в пріоритетних сферах економіки на регіональному та місцевому рівні, за допомогою державної підтримки та фінансування;
- Розвивати інформаційно-консалтинговий супровід та надавати населенню консультаційну підтримку в питаннях створення власного бізнесу.

8. Для визначення джерел та проблем фінансування розвитку підприємницької діяльності в означеному регіоні було обрано метод проведення SWOT-аналізу, який дозволив визначити сильні та слабкі сторони, а також можливості й загрози розвитку підприємницької діяльності. На основі результатів дослідження сформовано перелік заходів, спрямованих на мінімізацію впливу слабких сторін та загроз, посилення сильних сторін за урахуванням використання наявних можливостей, а також забезпечення розвитку та сприяння бізнесу в регіоні.

9. На основі проведеного дослідження щодо сприяння підприємницькій діяльності в Одеській області було визначено, що на регіональному рівні для розвитку та стимулювання підприємництва важливим є:

- визначення пріоритетних напрямків підприємництва в конкретному регіоні створення сприятливого середовища для розвитку підприємницької діяльності;
- розробка та впровадження регіональних програм сприяння підприємству;
- розробка більш гнучкої системи застосування фінансових інструментів та механізмів підтримки підприємства; стимулювання МСП до розвитку інноваційної діяльності (у т.ч. у сфері енергозбереження, освоєння альтернативної енергетики тощо);
- сприяння впровадженню механізму регіональних замовлень; підтримка мережі ринкової інфраструктури;
- організація інформаційної та консультативної підтримки всім зацікавленим;
- удосконалення системи підготовки та перепідготовки підприємців і фахівців для сфери підприємства.

І на даний час є проблемним питанням наявність значної кількості збиткових підприємств, у зв'язку з воєнним часом, але впродовж останній рік стан регіону демонструє чітке збільшення кількості підприємців та збільшення надходжень до місцевих бюджетів. З огляду на це, актуальним залишається діагностика стійкості функціонування підприємств малого та середнього бізнесу в Одеському регіоні, з метою подальшої розробки та впровадження комплексу ефективних програмних заходів щодо сприяння та стимулювання розвитку підприємницької діяльності в області.

Для податкового стимулювання МСП бізнесу на мезорівні (рівні регіону) пропонується: побудова дерева цілей, за допомогою якого чітко визначиться напрямки досягнення податкового стимулювання; на його основі розроблюються заходи, яких саме необхідно вживати для реалізації

результату (кінцевої цілі); визначити пріоритетні напрямки щодо податкового стимулювання; здійснити відбір суб'єктів за певними критеріями, що підлягатимуть податковому стимулюванню; впровадити моделі управління податковим стимулюванням на рівні Одеського регіону; провести оцінювання ефективності за групою показників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bie Liguria: una realta a supporto di aspiranti imprenditori e piccoloimprenditori. URL: http://iolavoroliguria.it/loLavoro/Docs/lavoro/lavorareinproprio/avviare/CURIOSITA%20E%20PUNTI%20DI%-20RIFERIMENTO/AI_003_CURI0_01_Bic.pdf (дата звернення: 10.09.2023р.).
2. Klein-und Mitteluntemehmen (KMU) in Forschung, Lehre und Praxis. Schweizerisches Institut fur Klein- und Mitteluntemehmen an der Universitat 80St.Gallen (KMU-FiSG) Fierausgeber: Urs Fueglistaller, Thierry Volery, ThomasZellweger,2013. 39 s. (дата звернення: 10.09.2023р.).
3. Ucluster. Дані про Одеську область. URL: <https://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2005-study/odesa-oblast/> (дата звернення: 22.10.2023р.).
4. Адміністративна карта України. URL: <https://mybook.biz.ua/naglyadnye-posobiya-razrabotka-urokov-kalendarnoe-planirovanie/administrativna-karta-ukraini-dlya-pochatkovoi-shkoli-m-b-11-000-000-na-kartoni-na-plankah/> (дата звернення: 04.10.2023р.).
5. Антикризове регулювання економіки у 2023 році: теорія та практика в умовах європейської інтеграції України. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Одеса, 17 лютого 2023 р. Львів. Торунь: Liha-Pres, 2023р. 200 с.
6. Бачинський А.Я. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Том 29(68) №2. С. 52-55.
7. Бізнес в Сінгапурі: малий бізнес по-сінгапурські. URL: https://www.openbusiness.ru/html_euro/singapur_open2.html (дата звернення: 11.11.2023р.).
8. Бронювання, мобілізація, відтік робочої сили. *Топ виклики бізнесу в регіонах* від 27.07.2023р. URL: <https://eba.com.ua/bronyuvannya-mobilizatsiya->

vidtik-robochoyi-syly-top-vyklyky-biznesu-v-regionah/ (дата звернення: 15.10.2023р.).

9. Варналій З.С. Основи підприємництва: навч. посібник. Київ. Знання-Прес, 2002. 239 с.

10. Вільна бібліотека Вікіпедія. Інформація щодо Одеської області. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C. (дата звернення: 18.09.2023р.).

11. Головне управління держгеокадастру в Одеській області. Зміни адміністративно-територіального поділу Одеської області. URL: <https://odeska.land.gov.ua/zminy-administratyvno-terytorialnoho-podilu-odeskoi-oblasti/>. (дата звернення: 04.11.2023).

12. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. С. 1–144

13. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

14. Грудзевич Ю.І. Сутність механізму реалізації підприємницької діяльності та його складових. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Випуск 25. С. 9–14.

15. Добриніна Д.А., Сментина Н.В. Стимулювання підприємницької діяльності на місцевому рівні: виклики та інструменти державної регуляторної політики. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи*: зб. матеріалів доп. учасн. VIII Міжнародна науково-практична конференція, 23-24 вересня 2022р. Одеса. 2022. С. 521-522.

16. Економіка України під час війни: оперативна оцінка Вішлінський Г. та ін. *Центр економічної стратегії*, дослідження 12.04.2022р. URL: <https://ces.org.ua/ua-economy-in-war/>. (дата звернення: 12.05.2023).

17. Економічний розвиток регіону на основі активізації підприємницької діяльності: монографія /за загальною ред. д.е.н., професора А.І. Ковальова. Одеса: Атлант, 2014. 178 с.

18. Європейська хартія малих підприємств, прийнята в рамках Європейського Союзу, схвалена Європейським Союзом 19.06.2000р. *Експертна Думка: Приєднання до Європейської хартії малих підприємств – крок до реформування економіки. Аналітика, коментарі експертів.* К. 2005р. 12 с.

19. Є-Робота: гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2023р.).

20. Загорійчук Т.М., Буряченко А.Є., Міжнародний досвід стимулювання розвитку малого й середнього бізнесу та можливість імплементації його в Україні. *Сучасні проблеми економіки та фінансів.* 2005. №22.. С. 102-104.

21. Інституції підтримки підприємництва: концепція, особливості, діяльність. Центр громадської експертизи, Представництво Фонду Фридріха Науманна в Україні, *Програма USAID «Лідерство в економічному врядуванні».* К. 2016. 176 с.

22. Жирій К. Час для роботи: як відновлювався та адаптувався український бізнес за рік війни. Інформаційне агентство УНІАН, від 22.02.2023р. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/chas-dlya-roboti-yak-vidnovlyuvavsya-ta-adaptuvavsya-ukrajinskiy-biznes-za-rik-viyni-12154170.html> (дата звернення: 15.10.2023).

23. Кісельов А.П. Основи бізнесу: підручник. Київ: Вища школа. 1997р. 191 с. URL: <https://buklib.net/books/27948/> (дата звернення: 15.10.2023).

24. Лазур П.Ю. Державне регулювання малого і середнього підприємництва: підручник. Львів: Новий Світ, 2006р. 400 с.

25. Левчунь Г. Реформування системи оплати і стимулювання праці. *Галицький економічний вісник.* 2012р. №1(34). С.84-88

26. Мельник Т.Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. URL: [https://doi.org/10.26642/jen-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/jen-2022-2(100)-3-11) (дата звернення: 02.10.2023).

27. Методика формування спроможних територіальних громад. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. №214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> (дата звернення: 10.09.2023)

28. Могильська В. Стимулювання бізнесу в період воєнного стану в Україні. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 01-02 червня 2022 р. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2022. С. 195–197. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/38540> (дата звернення: 10.09.2023)

29. Несененко П.П., Артеменко О.А. Історія економічних учень: навч. посіб. Одеса: ОНЕУ, ФОП Гуляєва В. М., 2017. 448с.

30. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. Київ: Вид-во УАДУ, 1998. 160с.

31. Паспорт області. Одеська обласна державна адміністрація. URL: <https://oda.od.gov.ua/odeshhyna/pro-odeshhynu/pasport-oblasti/> (дата звернення: 23.10.2023).

32. Підтримка бізнесу в умовах війни. *ДІЯ. Бізнес*. URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime> (дата звернення: 04.03.2023).

33. Поліщук Г.О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1 (51). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/6/03.pdf> (дата звернення: 20.11.2023).

34. «Про затвердження в Україні принципів Європейської хартії для малих підприємств»: Постанова Кабінет міністрів України, від 2.07.2008р.

№587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.08.2023).

35. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України №807-IX від 07.09.2023р. зі змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>. (дата звернення: 07.10.2023).

36. Про затвердження Програми соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2023 рік та основні напрями розвитку на 2024-2025 роки: Рішення Одеської обласної ради «575-VIII від 04.08.2023р. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/21-19-VIII.pdf>. (дата звернення: 05.10.2023).

37. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2023 рік та основні напрями розвитку на 2024-2025 роки. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/rishennya-vid-04.08.2023-%E2%84%96575-viii.pdf>. (дата звернення: 05.10.2023).

38. Реєстр статистичних одиниць Головного управління статистики Одеської області. URL: http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/reestr/reestr5.xls (дата звернення: 12.10.2023).

39. Рібун Л.В., Лех А.Г., Васькович І.М. Зарубіжний досвід розвитку малого бізнесу. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2016р. Вип.26.2. С.230-236.

40. Рибчак В.І. Світовий досвід державного регулювання підприємств малого бізнесу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006. Вип.16.1. С. 441–445.

41. Редькін Д.О. Особливості формування підприємницького середовища в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницьк. 2011, №3. Т.1. С.243-245

42. Соломенчук К.В., Сментина Н.В. Ризики та стимулювання розвитку підприємництва в умовах воєнного стану. *Збірник статей ФЕУП*. 2023р. С.119-123.

43. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки. URL: <https://oda.od.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo->

[rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/](https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cd57914a-80ec-4b75-a34b-787296908da7&title=V2022-RotsiTempiPadinniaVvpSpovilniatsiaDo33-) (дата звернення: 16.10.2023 р.)

44. Темпи падіння ВВП сповільнюються - статистика Держстату і Мінекономіки. *Новини Мінекономіки* від 08.09.2022р. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cd57914a-80ec-4b75-a34b-787296908da7&title=V2022-RotsiTempiPadinniaVvpSpovilniatsiaDo33-> (дата звернення: 24.10.2023 р.)

45. Траченко Л.А. Процесійний підхід у системах управління якістю підприємств сфери послуг. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/protsesniy-pidhid-u-sistemah-upravlinnya-yakisty-u-pidpriemstv-sferi-poslug/viewer> (дата звернення: 24.11.2023)

46. Уряд запускає систему грантів для розвитку підприємництва. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zapuskaye-sistemu-grantiv-dlya-rozvitku-pidpriyemnictva> (дата звернення: 10.10.2023).

47. Федорченко В.В. Пріоритетні напрями державного регулювання розвитку малого підприємництва. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 11. С.291-299. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=492> (дата звернення: 21.11.2023).

48. Фролова Н.Л. Світовий досвід державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 61. С. 68-78. URL: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i61.127690> (дата звернення: 21.09.2023).

49. Шибанін В.С., Кормишкін Ю.А. Роль підприємництва у формуванні територіальних громад. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2017. Вип. 4. С.3-11.

50. Шмелева А.Н. Система менеджмента качества как инструмент развития организации. *Современные научные исследования и инновации*. 2014. № 12. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/12/41971> (дата звернення: 24.11.2023).

51. Шульц С.Л. Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», 2018. 205 с.